

Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi

Journal of Academic Language and Literature

[Cilt/Volume: 10, Sayı/Issue: 2, Temmuz/July 2026]

Artvin'den Bir Köroğlu Türküsü: “Haykırdı Çıktı Meşeden”

A Köroğlu Ballad from Artvin: “Haykırdı Çıktı Meşeden”

Mehmet ÖZDEMİR

Doç. Dr. • Artvin Çoruh Üniversitesi • Fen Edebiyat Fakültesi • Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
mehmet_ozdemir@outlook.com.tr • <https://orcid.org/0000-0002-9046-4735> • <https://ror.org/02wcpmn42>

Atıf | Citation: Özdemir, M. (2026). Artvin'den Bir Köroğlu Türküsü: “Haykırdı Çıktı Meşeden”. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 10(2), s. 978-996.

<https://doi.org/10.34083/akaded.1955168>

<https://izlik.org/JA62FG47ZC>

Makale Bilgisi

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Geliş Tarihi: 20.05.2026

Kabul Tarihi: 30.06.2026

Yayın Tarihi: 30.07.2026

Değerlendirme: Çift kör hakemlik

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Fon Desteği: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Etik Kurul Belgesi: Bu makale için etik kurul belgesi gerekmemektedir.

Etik Beyan: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulmuştur.

İntihal: Bu makale, iThenticate yazılımı ile taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Telif Hakkı ve Lisans: Bu dergide yer alan makaleler **Creative Commons CC-BY-NC** lisansı altında yayımlanır.

Etik Bildirim: adeddergi@gmail.com

Article Information

Article Type: Research Article

Date Recieved: 20.05.2026

Date Accepted: 30.06.2026

Date Published: 30.07.2026

Review Reports: Double-blind peer review

Conflicts of Interest: The author has declared no conflict of interest.

Funding Support: The author has declared that no financial support was received for this study.

Ethics Committee Approval: Ethics committee approval is not required for this article.

Ethics Statement: Scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study.

Plagiarism: This article has been scanned with iThenticate software. No plagiarism was detected.

Copyright&License: Articles in this journal are published under the **Creative Commons CC-BY-NC** license.

Complaints: adeddergi@gmail.com

Öz

Türk kültüründe Köroğlu, halkın yarattığı destanlarda, hikâyelerde, gösterimlerde, türkülerde ve günümüzde ikincil sözlü kültür ortamında yer alan önemli bir tiptedir. Türk destan ve hikâyecilik geleneği içinde kendine özgü nitelikleriyle ayrı bir kol şeklinde bulunan Köroğlu anlatımları, oldukça geniş bir coğrafyaya yayılmış durumdadır. Artvin, sözü geçen alan içerisinde öne çıkan şehirlerdendir. Yörede XVII. yüzyıldan günümüze çok sayıda âşık ve halk şairi yetişmiştir. Bu bakımdan âşıklık sanatına dair zengin bir kültürel bellek vardır. Bu makalede ele alınan türkü ise Artvin'den (Şavşat) derlenmiştir. Köroğlu anlatımlarında, merkezi kahraman tipinin yanında yardımcı tiplerin (keleşler, kadınlar vd.) maceraları da önemli bir yer tutmaktadır. Bunlar arasında Ayvaz, Köroğlu anlatımlarında önemli bir yardımcı tiptir. Kahramanlık ve âşıklıkta mahir olan Ayvaz, Köroğlu'nun kan kardaşı, vekili ve evlatlığıdır. Ayrıca, Ayvaz, yiğitlik, sadakat, kıvrak zekâ ve fedakârlık gibi özellikleriyle diğerlerinden ayrılır. Köroğlu türküleri arasında Ayvaz'ın methiyeleri oldukça çoktur. Bu makalede ele alınan Haykırdı Çıktı Meşeden türküsü de Köroğlu tarafından Ayvaz'ın yiğitliğinin betimlenmesinin bir örneğidir. Dolayısıyla makalede "Haykırdı Çıktı Meşeden" adlı Köroğlu türküsü, sosyal ve kültürel bağlamından hareketle analiz edilmiştir. Ayrıca türkünün söz varlığı incelenmiş; yapısal ve müzikal çözümlemeleri yapılmış; türkünün internet ortamında yer alan icraları da değerlendirilmiştir. Bu doğrultuda Köroğlu ezgileri içerisinde türkünün derlendiği coğrafyadaki önemi ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Folklor; âşık edebiyatı; halk hikâyesi; türkü; koçaklama; Köroğlu; Ayvaz.

Abstract

In Turkish culture, Köroğlu is an essential character found in epics, stories, performances, folk songs created by the people, and in today's secondary oral culture environment. The Köroğlu narratives, which form a distinct branch within the Turkish epic and storytelling tradition with their unique characteristics, are spread across a very wide geographical area. Artvin is one of the prominent cities in the region in question. In the region has produced numerous ashiks and folk poets from the 17th century to the present day. In this respect, there is a rich cultural memory surrounding the art of the ashik. The folk song discussed in this article was collected in Artvin (Şavşat). In the Köroğlu narratives, alongside the central hero, the adventures of supporting characters (such as the Keleşes and women) also occupy an important place. Among these, Ayvaz is a significant supporting character in the Köroğlu narratives. Skilled in both heroism and the art of the ashik, Ayvaz is Köroğlu's blood brother, deputy and adopted son. Furthermore, Ayvaz stands out from the others due to his qualities of bravery, loyalty, quick wit and self-sacrifice. Among the Köroğlu songs, there are quite a few praises of Ayvaz. The song "Haykırdı Çıktı Meşeden" discussed in this article is also an example of Köroğlu's depiction of Ayvaz's bravery. Consequently, the Köroğlu folk song entitled 'Haykırdı Çıktı Meşeden' is analysed in this article within its social and cultural context. Additionally, the vocabulary of the folk song has been examined; structural and musical analyses have been conducted; and performances of the folk song available online have also been evaluated. In this regard, the significance of the region where the folk song was collected within the Köroğlu melodies has been highlighted.

Keywords: Folklore; ashik poetry; folk story; folk song; heroic song; Köroğlu; Ayvaz.

Giriş

Türk tarihiyle kültürel mirası içinde anlatım ve gösterim gelenekleri önemli bir yer tutar. Türk milleti, kökü asırlar öncesine dayanan özellikle efsaneler, masallar, destanlar ve halk hikâyeleri bakımından güçlü bir sözlü gelenek kültürüne sahiptir. Bu anlatılarda dil, edebiyat, sanat ve müzik yanında; tarih, yurt sevgisi, millet olma bilinci, kahramanlık ve yaşamla ilgili diğer konuların akislerini bulmak mümkündür.

Bir destan kahramanı, alp/alperen, âşık ya da zenginden alıp fakire veren biri olarak tanımlanan Köroğlu, Türk milletinin kültürel belleğinin yapı taşları arasında yer almaktadır. Kim olduğu, adını nereden aldığı, yaşadığı zaman ve mekân, şöhretinin kaynağı gibi birtakım sorular araştırmacıların cevap aradığı konulardır. Ancak onun tarihi süreçte geniş bir coğrafyaya yayılan anlatısı, kim ve nereye ait olduğunu, ne zaman yaşadığını ve şöhretinin kaynağını açıklamada oldukça zorlayıcı bir etkidir. Bu bakımdan mit, efsane, destan, halk hikâyesi ve gerçek boyutunda Köroğlu, Türk milletinin ortak belleğinin ve paylaşılan deneyimlerinin (Oğuz, 2007) bir ürünü olarak kabul edilebilir.

Köroğlu, Türk dünyasında ve Anadolu'da sözlü kültür çevrelerinde anlatıları çok sevilen kahramanlardan biridir. Onun destan ve hikâyesi insanların özel günlerde bir araya geldikleri bir buluşma fırsatı sunmaktadır. Köroğlu anlatıları, geçmiş dönemlerde insanlara mertlik, yiğitlik,

yardımlaşma ve paylaşma gibi değerlerin öğretilmesinde yararlanılan zengin halk kültürü kaynaklarından biridir. Köroğlu'nun geniş çevrelerde bilinen destan ve hikâyesinin mevzuunu, adını da almasına vesile olan “olağanüstü doğum motifi / mezarda doğma-Göroğlu” ya da Anadolu versiyonlarındaki şekliyle “Bolu Beyi ile olan mücadelesi” teşkil etmektedir.

Türk anlatım ve gösterim geleneği içinde Köroğlu destan ve hikâyelerinin önemli bir yeri vardır. Köroğlu anlatılarının bu önemi geniş bir coğrafyada izlerinin sürülebilmesinden kaynaklıdır. Köroğlu'nun Türk kültür coğrafyasında yayılması yanında Türklerle beraber yaşayan veya komşu olan ülkelerde de (Ermenistan, Gürcistan vd.) destan ve hikâyelerinin anlatılması bugün sahip olduğu şöhretinde önemli bir vasıta. Köroğlu'nun ve anlatılarının menşei meselesine araştırmacılar farklı yorumlar getirmiştir. Daha ziyade mevcut metinlerden (*Orta Asya ve Batı versiyonları şeklinde gruplandırma yapılarak*) yola çıkılarak yapılan değerlendirmeler söz konusudur (Yıldırım, 1998). Köroğlu'nun menşei konusundaki görüşlerin odak noktaları “*mitolojik, tarihi, dinî ve destanî*” yaklaşım şeklinde değerlendirilebilir. Araştırmacılar Köroğlu'nun menşei meselesini Göktürk çağına kadar götürenler; Türkmenlerle ilişkili görenler; prototürk evresiyle şaman, sufi, alp-eren-âşık şeklinde açıklayanlar; Celâli İsyanlarıyla ilişkilendirenler; gelenekten yola çıkıp Türk destanlarındaki sabit motifler üzerinden açıklayanlar şeklinde tespit edilebilir¹ (Köprülü, 1980; Boratav, 1984; Sümer, 1987; Yıldırım, 1998; Bayat, 2003; Ekici, 2004).

Köroğlu, efsanelerde, destanlarda, halk hikâyelerinde, tiyatrodaki, halk danslarında ve müziğinde, sinemada maceraları sıklıkla yer alan bir kişidir. Tarihin yarattığı ideal Türk destan kahramanı yanında, devrin beklentilerine göre değişip dönüşerek hikâye ve medya kahramanı olan Köroğlu'nun temsil ettiği değerler de şekil değiştirmiştir. Hikâyede kahraman/âşık Köroğlu, Türk destan kahramanlarında görülen ideal ülkülerden uzaklaşmıştır. O, yol kesen, haraç alan, intikam güden, keyfince adam öldüren, çocuk kaçıran, vb. olumsuz niteliklere bürünmüştür. Diğer taraftan bu nitelikte birinin sevilmesindeki önemli etken, ferdi mücadele içinde gibi görünse de halkın içinden çıktığı imajının çizilmesidir. Destan kahramanı Köroğlu statü bakımında soyluyken hikâye kahramanı/âşık Köroğlu alt sınıfa mensuptur (Ekici, 2004). Bilindiği üzere anlatıcı âşık/meddah dinleyicinin taleplerine göre anlatıyı biçimlendirmektedir. Dolayısıyla bu anlatılarda Köroğlu, yüksek zümreden ve seçilmişlerden biri değildir. Köroğlu hikâyelerinin kabuk değiştirdiği, yeniden biçimlendiği bir dönemde yaşanan tarihi ve siyasi olaylar anlatıcıları da etkilemiş olmalıdır. Bu bağlamda dinleyicinin beklentilerine göre âşıkların/meddahların kahramanı dönüştürme ihtiyacı hissetmesi oldukça normaldir. Dolayısıyla Köroğlu, otorite karşısında ezilmiş azınlığın güçlü bir direniş figürüne dönüşmüştür. O, haksızlıklara karşı ortak şikayetleri dile getiren, cezalandıran, soyluların ve güçlünün düzenini reddeden bir geleneği temsil etmeye başlamıştır. Kimi zaman sevdiğine kavuşamayan delikanlılar ondan yardım istemiştir. Böyle durumlarda Köroğlu zalime teslim olmamış, umudu tükenen yığınlar umut olmuştur. O, Batı versiyonlarında Kırat'a binen *Koç Yiğit Köroğlu*'dur.

Köroğlu'nun kahraman olarak benimsenmesinde boyu, posu, kılıç çalmadaki ustalığı ve kuvveti kadar saz şairliği de etkili olmuştur. Köroğlu, hikâyenin dinleyiciyi meraklandığı bir noktada söylediği bir koçaklama ile olmazı oldurandır. O halk belleğinde yaşlansa dahi ölmez, kırklara karışır (Başgöz, 1986). Onun yaşamından belli izler, mekân isimleri, atı, eşi, arkadaşları ve eylemleri halkın dilinde kuşaktan kuşağa aktarılmıştır. Kahramanlık ve mertlik konusunda “Tüfek icat oldu mertlik bozuldu” deyişi hâlâ sıklıkla söylenmektedir. Anadolu'nun birçok yerinde Köroğlu'na nispetle dağ, çayır, çeşme, atının ayak izi vb. sembolik mekânlar bulunmaktadır. Tüm bunlar hikâye kahramanının halkın gözünde külte dönüştüğünü gösteren sembollerdir.

Köroğlu hikâyelerinin geniş bir coğrafyaya yayılması, şekil değiştirmesi, yerelleşmesi ve çeşitlenmesi sözlü kültürün bir sonucudur. Hikâyelerin âşıklık geleneğinin canlı olduğu yıllarda birçok gelenek temsilcisi tarafından anlatılması ve hikâyede yer alan ezgilerinin dilden dile dolaşması ve çeşitlenmesi geleneğin daha geniş bir çevreye yayılmasında etkili olmuştur. Bu hikâyelerde yer alan kişi, olay ve

¹ Dursun Yıldırım, Köroğlu'nun mevcut anlatımlarından hareketle destanın arkaik bir tabakanın izlerini taşıdığı yönde görüş bildirmiştir (Yıldırım, 1998). Makalenin konusu ve hacmi gereği bu tartışmalara girilmemiş, sadece görüşlerin ana hatları öne çıkarılmıştır. Köroğlu'nun menşei konusundaki tartışmaların detaylı ve eleştirel bir analizi için ayrıca bakınız: (Ekici, 2004).

epizotların bir bölümü zamanla anlatıdan ayrılmış ve türküye dönüşmüş ya da anlatıya göndermeler içeren türküler şeklinde yeni bir form kazanmıştır. Her ne şekilde olursa olsun türküler konuyu temsil eden manzum bir anlatıya dönüşmüştür.

Bu çalışmada Köroğlu anlatı geleneği içinde önemli bir yere sahip olan 'Haykırdı Çıktı Meşeden' adlı türkü sözlü kültür, destansı yapı, tematik derinlik ve müzikal özellikler bağlamında ele alınmaktadır. Haykırdı Çıktı Meşeden türküsü epik yükselişi, savaşçı-kahraman figürünün dramatik çizimi ve sözlü geleneğe özgü dilsel vurgularıyla dikkat çekici bir örnek olarak öne çıkar. Farklı bir ifadeyle bu türkü, hem Köroğlu'nun kahramanlık tipolojisini yansıtmaması hem de Türk halk şiiri geleneğinin söz ve ezgi özelliklerini taşıması açısından dikkate değerdir. Bu bağlamda çalışmanın amacı, bu türkünün içerik, ezgi ve bağlam yönünden incelenerek Türk kültüründeki işlevini ortaya koymaktır.

1. Artvin'de Köroğlu Anlatmalarının İncelenmesi

Âşıklık geleneğinin zengin olduğu bir coğrafya olan Artvin'de çeşitli halk hikâyelerinin anlatıldığı bilinmektedir. Bunlar arasında Köroğlu anlatmalarının da önemli bir yeri olduğu gayet açıktır. Yörede folklor araştırmalarında adından sıklıkla bahsedilen Mustafa Âdil Özder, Köroğlu konusunda da çeşitli bilgiler vermiştir. Özder, 1965 yılına kadar süren saha araştırmalarında elde ettiği verilerden hareketle Köroğlu'na dair bilgilerin Ardanuç ve Şavşat ilçelerinde görüldüğünü kaydetmiştir. Özder bunların Köroğlu hakkındaki rivayetlerden kalan bilgi kırıntısı (Köroğlu ordugâhı, atının bağlandığı çayır, atının ayak izleri vd.) olduğunu belirterek verilerin oldukça sınırlı olduğunu söylemiştir (Özder, 2017).

Artvin'de Köroğlu anlatmaları konusunda yapılan araştırmalarda iki metin kayıt altına alınmıştır². Bu hikâyelerden ilkinin tasnif eden Artvin yöresinden âşıklık geleneğinin güçlü temsilcisi Ardanuçlu Âşık Efkârî'dir. Birçok halk hikâyesi tasnif eden Efkârî, bu hikâyesine "Köroğlu'nun Çoruh Kolu" adını vermiştir. Efkârî "Bu güne kadar içimde gezdirdiğim bu hikâyeyi Türk milletine armağan ettim" (Bahadır ve Meydan, 2024, s. 7) diyerek 1 Temmuz 1967 başlayıp 28 Ağustos 1967'de yazılı olarak bizzat kendisi kayıt altına almıştır. Hikâyenin muhtevası genel hatlarıyla şöyledir:

Çoruh Vadisinin Kale Beyi Eyüp Han'dır ve onun Pir Murat adında bir âşığı vardır. Âşık Pir Murat şairlikteki yeteneğiyle kendisini sevdirmiştir. Pir Murat'ın Behram adında bir oğlu vardır. Eyüp Han bir gece gördüğü rüyayı tabir ettirir. Rüyasında kızı Gül Seher Sultan'ın Behram'la evlendiğini ve tüm servetinin elden gittiğini görür. Bunun üzerine Eyüp Han, Âşık Pir Murat'ı ve ailesini Artvin Kalesi'nden sürgün eder. Âşık Pir Murat ve ailesi Oltu Kalesi'ndeki Tufan Bey'e sığınır. Behram burada 14 yaşına gelir ve genç bir delikanlı olur. Bir gün evin önünde yer alan ağacın dibinde uykuya dalar. Rüyasında erenler ona abdest aldırıp iki rekat namaz kıldırır. Rüyasında erenler ve Gül Seher Sultan'ın elinden üç kadeh aşk badesi içer. Behram bir müddet baygın halde yatar; annesi oğlanı bahçede ağzı, burnu köpükler içinde baygın bir halde bulur. Âşık Pir Murat bu hali tanıyıp oğlunun aşk badesi içtiğini anlar. Sazı eline alıp bir deyiş söyledikten sonra Behram uyanır ve ilk deyişini söyler. Diğer taraftan Eyüp Han'ın kızı Gül Seher Sultan'da odasında uyurken rüyasında erenleri görür ve Behram aşkına, aşk badesi içer. Kız da bir müddet baygın kaldıktan sonra bulunur. Eyüp Han kızı Gül Seher Sultan'ı hocalara ve tabiblere gösterir ancak haline bir çare bulamaz. Yaşlı bir kadın kızın derdini anlar ve aşk ateşine düştüğünü söyler. Kaleye getirilen bir âşık kıza derdini sorar ve kızın Behram'a âşık olduğunu öğrenir. Ancak Eyüp Han kızını bir âşığın oğlu olan Behram'a yakıştırmaz. Diğer taraftan Behram ailesinden helallik isteyip kızı babasından istemek için Artvin Kalesi'ne gider. Burada kimliğini gizleyip âşık olduğunu söyler, kırk âşıkla imtihan olur ve kalede kalmaya hak kazanır. Kaleye yeni bir âşık geldiğini öğrenen Gül Seher Sultan bir eğlence yapılmasını ister. Behram burada söylediği türküyle kıza aşkını ilan eder. İki sevgili sarılıp özlem giderir. Behram gece yarısı Gül Seher Sultan'ı yanına alıp kaleden ayrılır ancak çok geçmeden Eyüp Han'ın adamlarına yakalanırlar. Cellatlar, Hakk âşığı olduğunu öğrendikleri Behram'ı öldürmeye kıyamazlar ve bir zindana atarlar, Gül Seher Sultan, Behram'ı zindandan çıkarır. Behram kaleden ayrılıp Köroğlu'ndan yardım istemek için Çamlıbel'e gider. Köroğlu'nun adamlarından Köse Kenan, Behram'ı imtihan eder.

² Artvin coğrafyasına komşu illerden Ardahan, Kars ve Erzurum'da Köroğlu konusunda çeşitli kayıtlar bulunmaktadır. Bunlar arasında Mete Taşhova'nın (2016) Erzurum, Oltu'dan hareketle yaptığı "Köroğlu-Oltu Kolu adlı çalışmada yer alan metinler incelenmiştir. Ancak bu çalışmada incelenen türküye kaynak bir veriye ulaşılamamıştır.

Atışmayı kazanan Behram, Köroğlu ve Ayvaz'ın huzuruna götürülür. Behram burada deyişler söyler, birtakım mucizeler gösterir ve Hakk âşığı olduğunu ilan eder. Köroğlu, Behram'ı konuk edip, ağırlar, yeni kıyafetler giydirir. Köroğlu büyük bir hazırlık yapar ve adamlarıyla birlikte Artvin Kale Bey'i Eyüp Han'a savaş ilan eder.

“Hele Ayvaz bade getir içelim
Çoruh Nehri’ni biz gece geçelim
Artvin Kalesi’nde bayrak açalım
Tanısın bu dünya budur Köroğlu” (Bahadır ve Meydan, 2024, s. 51).

Köroğlu Kırat'ın üzerinde adamlarıyla Artvin Kalesi'ni basar. Köse Kenan, Eyüp Han'ın başını kesip Çoruh Nehri'ne attırır. Köroğlu, Artvin Kalesi'ne adamlarını bırakır ve düğünden sonra Behram'ın kaleye yerleşeceğini ilan eder. Köroğlu beyleriyle birlikte Gül Seher Sultan ve Bahram'ı yanına alarak Çamlıbel'e doğru yola çıkar. Gül Seher Sultan ile Behram'a kırk gün kırk gece düğün tertip edilir. Âşıklar murat alıp murat verirler. Behram kızı yanına alıp Artvin Kalesi'ne gelir ve ahaliye Kale Beyi olduğunu ilan etmesiyle hikâye son bulur (Bahadır ve Meydan, 2024).

Köroğlu'nun Artvin anlatmalarına bir başka örnek ise Şavşat Rivayeti (Gülizar'ın Kaçırılması) olarak adlandırılmıştır (Bahadır, 2017). Şavşat'ta yaşayan Süleyman Şimşek'ten derlenen bu hikâye, konusu ve olay örgüsü bakımından Köroğlu'nun babasının gözlerinin kör edilmesi motifiyle başlayan anlatmalara benzemektedir. Köroğlu'nun daha çok bilinen bu kolu araştırmacılar tarafından “İstanbul Rivayeti” şeklinde adlandırılmıştır (Boratav, 1984). İstanbul Rivayeti M. Tehmasib tarafından Azerbaycan'da yayımlanmış ve Alı Kişi (Kaya, 2018) şeklinde adlandırılmıştır. Söz konusu anlatılardan farklı olarak Şavşat Rivayeti'nin son bölümünde Bolu Beyi ve intikam motifine yer verilmemiştir. Ayrıca bu rivayet, belli noktalarda Behçet Mahir tarafından anlatılan Köroğlu Destanı'na da benzemektedir. Behçet Mahir anlatmasında Ermeni kasapbaşının oğlu olan Ayvaz, Şavşat Rivayeti'nde saz ustasının oğludur ve adı İsa Ali'dir. Hikâyede yer alan detaylara bakılırsa bu çocuk Köroğlu anlatmalarında görülen Ayvaz tipidir. Dört boynuzlu koç her iki anlatmada da ortak olan motiflerdendir (Kaplan, vd. 1973). Paris Rivayeti'nde görülen kocakarının evinde misafir olma ve kız kaçırma motifleri Şavşat Rivayeti'nde de bulunur (Boratav, 1984). Bir paşa, bey veya padişah kızı olan Gülizar (Maraş rivayetindeki adı), birçok rivayette (Elâziz=Telli Hanım, İstanbul=Benli Hanım, Urfa=Çin Padişahının kızı) görülmektedir (Boratav, 1984, s. 55). Şavşat rivayetinin olay örgüsü şu şekilde özetlenebilir:

Hikâye kahramanı Köroğlu'nun adı Ruşen Ali'dir. Köroğlu'nun babası Bolu Beyi'nin atlarına bakmaktadır. Bolu Beyi, seyisten kendisine ve şanına yaraşır bir Arap atı ister. Seyis ise Bolu Beyi'ne oldukça zayıf ve çelimsiz bir at getirmiştir. Bolu Beyi, seyisin getirdiği bu atları beğenmez ve onu hiddetle darp edip gözlerine mil çektirir. Ayrıca atlarla birlikte seyisi çiftlikten kovar. Tüm bunlar yaşanırken Ruşen Ali sekiz, on yaşlarındadır. Ruşen Ali gözleri görmeyen babasını yanına alır ve eve giderler. Seyis, oğluna yanında getirdiği atları ahıra bağlamasını söyler. Ruşen Ali babasının isteği üzerine ahırın her yanını çamurla sıvar ve içeri ışık sızmasını önler. Ayrıca doksan gün boyunca atların karanlık ahırda beslenmesini ve dış dünyayla bağlarının kesilmesini ister. Köroğlu babasının sözünü dinler. Doksan gün tamam olunca babası ahıra gelir, eliyle atları kontrol eder. Kırat'ın tam da istediği gibi geliştiğini ancak diğer atın ışık gördüğünü ve tam olarak istediği gibi olmadığını söyler. Seyis atları sınamak için Ruşen Ali'ye çeşitli talimatlar verir. Tarlayı iki gün boyunca sulamasını ister. Çamurla kaplanan tarlaya atlar sürülür ve Kırat'ın diğer attan daha güçlü olduğunu tespit ederler. Bunun üzerine Ruşen Ali, Kırat'ı tercih eder ve babasının intikamını almak için Çamlıbel'e yerleşir. Bundan sonra adı Köroğlu şeklinde söylenmeye başlar. Çamlıbel'de güçlenir, üç yüz adam yetiştirir, namı her yerden duyulur, Nigar isimli bir kadınla evlenir. Köroğlu saz çalmada oldukça mahirdir ancak saz çalarken tellerini kırmaktadır. Yine bir keresinde saz çalarken telleri kırar ve kendine yeni bir saz almak için Erzurum'a gider. Erzurum'da bir saz dükkanından kendisine hediye edilen bir sazı ve dükkanda çırak olan İsa Ali adında bir çocuğu yanına alır. Bunlara karşılık dükkan sahibine dört boynuzlu bir koç verir. Adam oğlunun gitmesine razı olmaz ve Köroğlu'na beddua eder. Köroğlu, İsa Ali adındaki bu çocuğu Çamlıbel'de 40 gün bir odaya hapseder ve yetişmesini bekler. İsa Ali kırk günün sonunda odadan çıkar Köroğlu'nun huzuruna getirilir. Köroğlu, İsa Ali'yi yetiştirmek için altına bir at verir ve Halep'e kumaş satmaya gönderir. İsa Ali, Halep'e gider,

şehrin girişinde karşısına üzerinde köprü olmayan bir nehir çıkar. Çocuk bu nehre atını sürer, karşıya geçer ama satmaya götürdüğü kumaşlar hep ıslanır. Kumaşları kurutmak için bir Söğütbağ'a gider. İsa Ali kumaşları ağaçlar astıktan sonra orada uykuya dalar. Meğer bu bağın sahibi Gülizar Sultan adından kadın bir padişahmış. Söğütbağ'ın padişahı Gülizar Hanım hizmetindeki kırk cariye ile bağda gezinirken ağaçların üzerinde asılı duran rengarenk kumaşları görür. Hiddetlenir ve kızlardan bu kumaşları toplamaları ister. Kızlar bu esnada uyumakta olan İsa Ali'yi de bulup uyandırır ve kumaşlarına el koyup bağdan kovarlar. İsa Ali atına binip Çamlıbel'e gelir ve Köroğlu'na oğlanın geldiği haber verilir. Köroğlu, İsa Ali'nin yanına gider ve kumaşların Gülizar Hanım adında bir kadın tarafından yağmalandığını öğrenir. Diğer taraftan İsa Ali, Gülizar Hanım'a tutulmuştur. Köroğlu, Kırat'a binip Gülizar Hanım'ı almak üzere Söğütbağ'a gider. Burada yaşlı bir kadının evinde misafir olur, Gülizar Hanım'ı getirmesini söyler. Köroğlu kadın kılığına girip yaşlı kadınla birlikte Söğütbağ'dan içeri girer. Birtakım olaylar gerçekleşir ve Gülizar Hanım'ı yanına alıp İsa Ali'ye gelin etmek için kaçıtır. Yolda Kürtoğlu ve Kizioğlu Mustafa Bey ile mücadele eder. Mertliği sonucu Kizioğlu Mustafa Bey ile arkadaş olurlar. Köroğlu, Gülizar Hanım ve Kizioğlu Mustafa Bey ile birlikte Çamlıbel'e gelir ve hikâye burada son bulur (Bahadır, 2017).

Köroğlu anlatmalarının Artvin'den derlenen her iki kolu da diğer hikâyelerden yansımalar içerse de kendine özgü birtakım özelliklerle kalıplaşmış durumdadır. Ardanuçlu Âşık Efkârî anlatmasında Köroğlu, mazlum durumda olan Behram'ın evliliğini sağlayıcı konumuyla şöhretini ve kahramanlığını pekiştirirken Şavşat Rivayeti'nde ise evlatlığı İsa Ali için Gülizar Hanım'ı kaçıtır. Her iki metinde de evlilik motifi anlatmanın muhtevasında belirleyici derecede etkili olmuştur. Diğer taraftan Köroğlu'nun Artvin anlatmalarında, genel karakteristik olarak kabul edilen birtakım özelliklerin korunduğu söylenebilir. Bunlar arasında seyislik, Kırat, bey ile mücadele, körlük motifi, yardımcı tipler, âşıklık, evlatlık alma, kılık değiştirme, hile yapma vb. vardır. Artvin örneklerinde yer alan söz konusu nitelikler, Köroğlu anlatmalarının daha ziyade Batı versiyonları olan örneklerle benzediğini göstermektedir. Anlatılardaki dönüşümler anlatım ortamının etkisi, anlatıcı bilgisi, becerisi ve tutumları gibi bağlamsal özellikler yanında hikâyecilik geleneği açısından da "yenilenme ve tazelenme" vasıfları olarak değerlendirilebilir.

2. Ayvaz'ın Hikâyesi: Köroğlu Anlatmalarında ve Ezgilerinde Ayvaz

Ayvaz, Köroğlu anlatmalarının birçok kolunda görülen bir yardımcı tiptir. Bu anlatılarda Ayvaz'ın kimliği ve kişiliğine dair detaylı bilgiler mevcuttur. Hikâyelerde kahramanın adı Ayvaz, Ayvazhan, Evez, İvaz, İvaz, Övez şeklinde çeşitlenmelerle görülmektedir (Kaya, 2023). Ayvaz kelimesi Türkçe Sözlük'te birinci ve üçüncü sırada "1. koca, eş, erkek; 3. büyük konaklarda mutfak ve yemek hizmetlerinde çalıştırılan uşak" (Türk Dil Kurumu, 2011, s. 212) şeklinde tanımlanmıştır. Ayrıca aynı kelime "Ayvaz, kasap hep bir hesap" şeklinde "ha öyle ha böyle, ikisi de bir" (Türk Dil Kurumu, 2011, s. 212) anlamında bir deyiş olarak yer almaktadır.

Halk anlatılarında yardımcı ve sağlayıcılar arasında kahramanla daha yakın olan ve bir özelliği ile öne çıkan tipler vardır. Köroğlu anlatmalarında Ayvaz, evlatlık, saki, arkadaş (Güneş, 2003) yardımcı ya da öz oğludur. Köroğlu ve Ayvaz arasında diğer kahramanlardan farklı bir ilişki vardır. İki kahraman birbirine koşulsuz bağlıdır ve er meydanında sırt sırta verip cenk ederler. Köroğlu bazı anlatılarda canını tehlikeye atar ve düşmana esir düşen Ayvaz'ı kurtarır. Türküde yer aldığı şekliyle Ayvaz, Köroğlu'nun kan kardeşidir. Onların ilişkisi, bir karı bir kocanın yalnız başlarına kalması anlamında "Bir Köroğlu bir Ayvaz" şeklinde deyimlere de konu olmuştur (Aksoy, 1984).

O, Köroğlu tarafından görülüp beğenilir ve Çamlıbel'e götürülür. Hikâyelerde Ayvaz'ın elagözlü, yakışıklı, yiğit, akıllı, yetenekli, vefalı, saygılı (Güneş, 2003) bir delikanlı olduğu, boyu ve posuyla görenleri büyülediği, mertliği, gözü pekliliği, savaş meydanındaki kahramanlığı yanında âşıklıktaki hünerleri ve eşleri de ele alınmaktadır. Ayvaz, o kadar önemli bir tiptedir ki Tacikler arasında anlatılan kolda merkezi kahraman konumuna yükselmiştir (Kaya, 2023). Ayvaz'ı görenler tıpkı Köroğlu'nu görmüş gibi heybeti karşısında büyünürler. Nitekim Artvin yöresinden derlenen "Haykırdı Çıktı Meşeden" adlı türküde söz konusu heybetin izdüşümleri dikkati çekmektedir.

Köroğlu ve Ayvaz arasındaki ilişkinin tam olarak ne olduğu konusu araştırmacıları çeşitli çıkarımlara sevk etmiştir. Ayvaz kelimesinin Türkçe Sözlük'te koca, eş, erkek şeklinde tanımlanmış olması, diğer taraftan destanda Köroğlu'nun Ayvaz'a ilişkin söylemleri araştırmacıları cinsiyet kültürü temelli okumalara sevk etmiştir. Köroğlu konusundaki önemli çalışmasında P. N. Boratav (1984) Ayvaz'ı Köroğlu'nun âşık olduğu bir genç olarak değerlendirir. R. Maraşlı ise Köroğlu ve Ayvaz arasındaki ilişkiyi sıradışı bir aşk öyküsü olarak tanımlar. Buna kanıt olarak da Köroğlu'nun başka bir erkek (Ayvaz) için söylediği aşk şiirlerini örnek gösterir. Maraşlı, günümüzde Türkçe'de "Bir Köroğlu bir Ayvaz", "Evde Köroğlu bekler" şeklindeki karı-koca ilişkisini anlatan deyim veya deyişlerin hikâyeye önemli bir gönderme yaptığı kanaatinde. Bu kapsamda araştırmacılar tarafından konunun bu yönünün bilerek geçirtilildiğini eleştirel bir söylemde dile getirerek Köroğlu ve Ayvaz arasında homoerotik bir ilişkinin olduğunu iddia etmektedir (Maraşlı, 2023).

Türk halk müziğinde daha çok koşma şeklinde olup tür bakımından koçaklama olan şiirler oldukça fazladır. Koçaklamalarda kahramanla ve kahramanlıkla ilgili vasıflar vurgulanır ve övülür. Kahramanın boyu, posu, bileğinin gücü, at binmedeki ve kılıç çalmadaki hüneri, savaş meydanında düşmana saldırısı vb. konular şiir tekniklerinin verdiği imkânlar ölçüsünde detaylı bir şekilde anlatılır. Bu bakımdan koçaklamalar genellikle yiğitlik, cesaret, kavg, saldırganlık, namus bilinci, vatan sevgisi, onur ve kahramanlık konularını içeren coşkulu ve epik şiir türüdür. Âşık edebiyatı çevresinde Dadaloğlu ve Köroğlu koçaklamaları öne çıkmaktadır. Dadaloğlu'nun "Kalktı Göç Eyledi Avşar İlleri" isimli şiiri yiğitliği vurgulamakta ve düşmana meydan okuma içermektedir. Âşık Şenlik'in "93 Koçaklaması" da "Can sağ iken yurt vermeniz düşmana" dizeleriyle vatanın düşmana verilmeyeceğini haykırır. Koçaklamalarda dostu güven, moral ve cesaret verilirken düşmana aman verilmez ve korku salınır. "Âşık dinleyicilerin mertlikle göğüslerini kabartmak duygusal ya da tarihsel bir olayı anımsatmak isterse o zaman bir koçaklama çalar" (Erdener, 2019, s. 105).

Koçaklama türünde Köroğlu'nun şöhreti daha fazladır. Köroğlu'nun savaşa hazırlanırken ya da er meydanında söylediği şiirler kadar etrafında olan yardımcı kahramanların birçok şiirinin de koçaklama türünde olduğu bilinmektedir. Bu şiirler savaş meydanında atılan nağralar gibidir. Köroğlu ve yiğitleri bu şiirlerde "mübalâgalı bir ifade ile adam öldürür, kelle keser, yol kapatır, baş alır" (Başgöz, 2014, s. 189). Düşman, Köroğlu'nun ve Kırat'ın adından, gücünden ve zulmünden korkar. Köroğlu bazen yalnız bazen de adamlarıyla düşmana baskın verir. O, ayrıca Çamlıbel'de oturur ve gelip geçen kervanları yağmalar. Bu bakımdan kervan sahibi tüccarlar için Çamlıbel tekin olmayan ve korkulan bir yerdir. Köroğlu zalime merhamet etmez, şiddetle saldırır, malını yağma eder. Mazlumun yanında olup sorunlarını çözmektedir. Bu saldırılara giderken koçaklamalar söyleyip düşmanını ürkütür. Şiirler yoluyla cenge hazırlanan yiğitlerde güvenlik duygusu pekişmektedir. Bu şiirlerde bozuk düzene itiraz ve başkaldırı, korkusuzluk, kahramanlık, düşmana meydan okuma ve mertlik gibi temalar öne çıkmaktadır. Bu bakımdan koçaklamalar halk şiirinde geleneksel destan üslubunun ve epik tavrıların yaşatıldığı türlerdir (Başgöz, 2014).

Türk tarihiyle kültüründe savaş dansları ve müziklerinin önemli bir yeri vardır. Ordu, düşman karşısına çıkmadan önce yapılan birtakım hazırlıklar yanında, savaşa katılacak askerlerin moral ve motivasyonu destekleyen psikolojik işlev olarak kabul edebileceğimiz savaş danslarıyla müzikleri bulunmaktadır. Balıkesir Bengisi adlı halk dansına eşlik eden ve savaşın ilan edilmesinde kullanılan "cengi harbî" ezgileri de savaş müzikleri arasında yer almaktadır. Yalnız davulla ya da davul-zurna ile çalınan bu ezgiler savaş hazırlığı açısından oldukça önemlidir (Mirzaoğlu, 2015). Savaş öncesinde düzenlenen "şenliklerde harp duygusunu ateşlendiren yegâne unsur, davul eşliğinde Cengi harbî ile icra edilen oyunlardır. Burada ateş oyunları, kılıç, kalkan, güreş, kargı, gürz gibi oyunlar oynanır " (Mirzaoğlu, 2015, s. 207). Osmanlı İmparatorluğunda Mehterân tarafından çalınan Mehter Marşı da önemli örneklerdendir. Ordunun savaş meydanına yürürken davullar ve zurnalar eşliğinde yüreklendirilmesi, kahramanlığın övülmesi gibi işlevleri taşıyan bu ezgiler, Türk destanlarında görülen kahraman övgülerinin, yiğitlemelerin, soylamaların ve koçaklamaların bir devamıdır.

Köroğlu Destanı'na ve kollarına bağlı birçok koçaklama şiir bulunmaktadır. Bunlardan bir kısmı derlenerek Türk Halk Müziği Repertuarına alınmıştır. Bu koçaklamalar arasında Köroğlu'nun Ayvaz'a ilişkin anlatımları önde gelmektedir. Bu şiirlerde övgü, aşk ve kahramanlık nidalarıyla dile getirilmiştir.

Ayvaz'ın kaşı, gözü, ağzı, burnu, saçı, boyu ve posu kısaca endamı; at binmesi, savaş meydanındaki yiğitliği, baş kesip kan dökmesi, barış zamanında saz çalıp şiirler söylemesi gibi nitelikler Köroğlu'nun övgülerine mazhar olmuştur.

3. Türkünün Sosyo-Kültürel Bağlamı, Yapısal ve Müzikal Çözümlemeleri

Köroğlu türküleri, Türk kültürünün köklü ve geniş bir coğrafyaya yayılmış epik-müzikal miraslarından biridir. Bu çeşitlilik, Köroğlu'nun Türk dünyasında bir halk kahramanı olarak büyük bir kültürel niteliğe sahip olduğunun göstergesidir. Bu türkülerin temel işlevi, Köroğlu'nun kahramanlık imgesini estetik ve müzikal bir dille yeniden üretmektir. TRT Türk Halk Müziği Repertuvarında Köroğlu ile ilgili 2 tane uzun hava, 1 tane oyun havası ve 21 tane kırık hava olmak üzere toplam 24 türkünün yer aldığı görülmektedir. Bunlar içinde Ayvaz'ı konu edinen birkaç türkü bulunmaktadır. "Ayvaz Gelir Otağıdan", "Haykırdı Çıktı Meşeden", "Üç Güzel Gördüm de Han Ayvaz İçinde" türküleri doğrudan Ayvaz'la ilgilidir. "Hay Edüben Meydan Harman Başında Duran" isimli türküde ise sadece konu içinde Ayvaz'dan bahsedilmektedir³ (URL-1).

Bu makalede incelenen "Haykırdı Çıktı Meşeden" adlı türkünün derlenme süreci şöyledir. Anadolu genelinde 1937-1952 yılları arasını kapsayan Ankara Devlet Konservatuvarı halk müziği alan araştırması yapılmıştır. 1950 yılında gerçekleştirilen alan araştırmasında, Halil Bedii Yönetken, Muzaffer Sarısözen ve teknisyen Rıza Yetişen'den oluşan derleme heyeti, diğer şehirler yanında Artvin'den de çeşitli türküler derlemiştir. 27 Temmuz 1950 ile 1 Ağustos 1950 tarihleri arasında Artvin merkez, Murgul ve Hopa ilçelerinden çeşitli ezgileri kayda almıştır. Bu türkülerin önemli kaynaklarından biri de Cevri Altıntaş⁴ olmuştur. 28 Temmuz 1950 tarihinde yapılan derleme çalışmasında Cevri Altıntaş'tan toplamda 27 türkü kaydedilmiştir. Bu türkülerden biri de "Köroğlu: Haykırdı çehdi meşeden" adıyla derleme fişlerine alınmıştır (Kaya, 2014).

Türk Halk Müziği Repertuarında 958 sıra numarasıyla kayıtlı olan Haykırdı Çıktı Meşeden türküsünün notası üzerinde yer alan bilgilerde, ezginin 2 Temmuz 1967 tarihinde Artvin'in Şavşat ilçesinde Cevri Altıntaş'tan Nida Tüfekçi tarafından derlenerek notaya alındığı kaydedilmiştir (TRT Müzik Dairesi Yayınları, 1975). Dikkat edilirse bu bilgi, yukarıda belirtilen derleme fişlerinde yer alan kayıtlarla çelişmektedir. Cevri Altıntaş'ın bu dönemde radyo sanatçısı olduğu düşünülürse, muhtemelen türkü Nida Tüfekçi tarafından yeniden derlenerek notaya alınmıştır.

Yerelden ulusala bir mey sanatçısı olarak adını duyuran Cevri Altıntaş, Artvin yöresinde çok sayıda türkünün kayda alınmasına kaynaklık etmiştir. Cevri Altıntaş bilen, çalan, söyleyen, hafızasında taşıyan ve aktaran bir gelenek temsilcisidir. Duyduğu, öğrendiği ve hafızasında yaşattığı türkülerini sanatçı kimliğiyle icra etmiştir. O, icracı özelliği yanında, kayıtlardan anlaşıldığına göre, toplumsal ve kültürel hafıza olan türkülerin de bir aktarıcısı olmuştur. Bu yönüyle Cevri Altıntaş yöre folklorunun arşive kazandırılmasında önemli bir görevi de yerine getirmiştir. Cevri Altıntaş'ın mey ile diğer birçok ezgi yanında, Köroğlu türkülerini kendine has bir üslupla çaldığı bildirilmiştir (Eren & Tensever, 2020).

"Haykırdı Çıktı Meşeden", konusu itibarıyla bir koçaklama örneğidir. Birçok türkü adını ayak dizesinden alırken bu türkü, adını ilk dizeden alan ezgiler arasındadır. Türkü, hüseyini makamında olup

³ Repertuarda olmayan ancak Ayvaz'ı konu alan çeşitli türküler daha vardır. Koçaklama türünde "Dinle Sözlerimi Han Oğlum Ayvaz" ile güzelleme türünde olan "Ayvaz Güzellemesi / Siyah Kaküllerini Dökmüş" bilinen türküler arasında yer almaktadır.

⁴ Derleme fişinde yer alan bilgilerde 1302 /1886 yılında doğduğu kaydedilen Cevri Altıntaş, mey alanında saz sanatçısı olarak tanımlanmıştır. Memleketi Çoruh- Şavşat olarak belirtilen Altıntaş'ın Poşa olduğu ve mey çalmayı Ahıskalı Derviş'ten öğrendiği kaydedilmiştir (Kaya, 2014). Sadi Yaver Ataman yazdığı bir makalede Cevri Altıntaş'ın küçük yaşlardan itibaren müziğe ilgi duyduğunu ve 40 yıldır mey çaldığını belirtmiştir. Ayrıca, birçok nefesli çalgıyı çalabilen Altıntaş, şöhretini mey ile kazanmıştır. Mey çalmada ve mahali türkülerini söylemedeki yetkinliğinden dolayı usta bir sanatkar olduğu dönemin müzik otoriteleri tarafından kabul edilmektedir (Ataman, 1951). Altıntaş, Muzaffer Sarısözen ve arkadaşları tarafından İstanbul'a davet edilmiştir. İstanbul Radyosu'nda mey sanatçısı olarak çalışmıştır. Artvin yöresinin çeşitli türkü ve oyun havalarının kaydedilmesine kaynaklık etmiştir. 1968 yılında İstanbul'da vefat etmiş ve defnedilmiştir (Karadeniz, 2010).

6/8'lik ölçüye sahiptir. Türkünün nota kaydında yer alan sözleri şu şekildedir (TRT Müzik Dairesi Yayınları, 1975).

Haykırdı çıktı meşeden [1]
Gün tutuldu temaşadan (Yâr ey)
Hiç korkmaz beyden paşadan
Ayvaz bu gelen, bu gelen (Vay bu gelen, vay bu gelen)

Arap atın üstündedir [2]
Elâ gözler mestindedir (Yâr ey)
Düşman canın kastındadır
Ayvaz bu gelen, bu gelen (Vay bu gelen, vay bu gelen)

Han Döne'm akıtma yaşı [3]
Yanar yüreğimin başı (Yâr ey)
Köroğlu'nun kan kardaşı
Ayvaz bu gelen bu gelen (Vay bu gelen, vay bu gelen)

Türkü biçim olarak incelendiğinde sekizli hece ölçüsüne sahip olduğu ve üç dörtlükten meydana geldiği görülmektedir. Şiirin kafiye şeması aaab/cccb/dddb şeklindedir. Şiirin her dörtlüğünün son dizesi “Ayvaz bu gelen bu gelen” redifiyle kurulmuştur. Bu dize aynı zamanda, âşıklık geleneğinde önemli bir unsur kabul edilen şiirin ayağıdır. Türküde ünlemlerle kurulan “Yâr ey” sözü ile “Vay bu gelen, vay bu gelen” dizesi ara söz olarak kullanılmıştır. Türkü okunurken her dörtlüğün üçüncü ve dördüncü dizesi ile ara sözden bağlantı/nakarat bölümü oluşturulmaktadır. Bağlantı oluşturulurken yapılan tekrarlar dikkati çekmektedir. Türküye konu şiirin nazım birimi dörtlük olmasına karşın bağlantı bölümleri iki, üç ya da dört dize olabilir. Burada bağlantı aslında iki dizeden (her dörtlüğün üçüncü ve dördüncü dizesi) oluşurken her dörtlüğün üçüncü dizenin tekrarı ve arasöz bağlantıya dörtlük formu kazandırmıştır. Aşağıda ilk dörtlüğün bağlantı bölümü örnek olarak verilmiştir:

Hiç korkmaz beyden, paşadan
Hiç korkmaz beyden, paşadan
Ayvaz bu gelen, bu gelen
Vay bu gelen, vay bu gelen

Türkünün ilk dizesi bir kahramanlık aksiyonuyla başlamaktadır. Burada geçen “Haykırdı Çıktı Meşeden” ifadesi, doğa ve kültür ilişkisinin bir başka yansıması olarak kahramanın -yiğitlik yapmak üzere- haykırarak (nara basarak) bir ağaçlıktan ansızın sahneye çıkışını betimler ve epik bir yapı sunar⁵. Kahramanın belirmesi, başka bir deyişle Ayvaz'ın gelişi ve yiğitliği, önce sözün; sonra eylemin gerçekleşmesi düzleminde ifade edilir. Yiğitlik performansının başlangıcı bu şekilde kurgulanır. Türkünün ilk dizesindeki bu yapısal kurgu, bir ağaç motifi ile eşitlenir. İlk dizede geçen ‘meşe’ sözcüğü ile ikinci dizdeki ‘paşa’ sözcüğü kafiye örgüsü kurulmak üzere seçilmiş gibi görünse de (veya böyle bir pratik işlevde bulunsun da) bu ifadeler, Türk kültüründe gücün, sertliğin ve dayanıklılığın simgesi olan, babaya benzetilen, ormanın hükümdarı gibi konumlanan, eril cinsiyetiyle kahraman gibi görülen ve masallarda kahramanlara hayat veren vb. (Ergun, 2004, s. 235-236) meşe ağacının mitolojik boyutuyla ilişkili olarak epik atmosferi yükselmek amacıyla kullanılmıştır. Köroğlu ve Çamlıbel ilişkisinde olduğu gibi Artvin yöresinde meşe ağacının yer aldığı gür ormanların olması türkünün ekolojik ve kültürel gerçekliğiyle de uyumaktadır. Epik gelenekte kahramanın ‘ağaçtan doğması motifile’ de metaforik bir ilişki kurularak Ayvaz, doğanın kudretiyle bütünleşmiş bir kahraman olarak düşmana karşı ani bir güç patlamasıyla ortaya çıkarılmıştır. Yine bu bağlamda “Haykırdı Çıktı Meşeden” ifadesi, gizlenmiş bir gücün düşmana baskın vermek için açığa çıkması anlamıyla da karşılanabilir. Beyden, paşadan

⁵ Türk halk dansları incelendiğinde söz konusu epik anlatımların dansçılar tarafından sahnelendiği çeşitli örnekler bulunmaktadır. Bu konuda bir örnek inceleme için ayrıca bakınız (Özdemir, 2020).

korkmayan; gözünü budaktan sakınmayan bu yiğit, her dörtlüğün sonunda "Ayvaz bu gelen bu gelen" şeklinde yinlendiği gibi Ayvaz'dır. Türkünün ikinci ve üçüncü dörtlükleri ise birinci dörtlükle olay sahnesine çıkarılan Ayvaz'ın kahramanlık performansının devamını anlatan niteliktedir. Burada at ve er birlikteliğine de bilinçli bir şekilde vurgu yapılmıştır. Ayvaz'ın cenk meydanındaki dövüşünün Köroğlu'nda yarattığı duygu coşkunluğunun yanı sıra onun için taşıdığı derin bir endişe de şiirin anlam aralığına sıkıştırılır. Köroğlu tarafından düşmandan kendini sakınması öğütlenir.

Köroğlu ezgileri genel olarak incelendiğinde 5/8 ve 6/8'lik ölçülerin yaygın olduğu görülür. Başka bir ifadeyle -bu ve benzeri- aksak ve birleşik ölçüler, Köroğlu türkülerinin tipik usulleridir. (Ayrıntılı bilgi için bakınız: Erkan, 2012). Kuzey Doğu Anadolu sahası bu bağlamda öne çıkmış ve Köroğlu ezgilerine de müzikal kimliğini vermiştir. Bu türkünün melodik yapısı 6/8'lik ölçüyle kurulmuştur. Türkünün saz bölümü dörtlük (bir vuruşluk) sus işareti ve sekizlik sol sesi ve dörtlük sol sesiyle başlar. Diğer üç portede yer alan "sol la fa; sol sol" sesleriyle (3+3 şeklinde) ölçü ve ezgi tekrarlanır.

Şekil 1: Ezgiden birinci kesit.

2 tane 3/8'lik ölçünün birleşiminden oluşan bu tekrarlar, dörtlüğe at koşusu hissi veren bir ritim (ta ta ta-ta ta ta...) meydana getirir. Coşkunluğun ilk zirve noktası oluşturulur. Daha özel olarak yorumlarsak, 6/8'lik ölçüyle yani bu ritim ekseninde (3+3 biçimiyle) anlamlandırılan sesler, Kırat'ın koşusuyla paralel betimlenir. Ezginin saz bölümündeki bu tekrarlar, olayı anlatmadan önce jenerik bir anlam oluşturur. Diğer taraftan ezginin ilk vuruşları (ölçü başı) güçlüdür. Türkünün ilk dizesi *sol* sesiyle başlar ve *la* sesine kısa bir yükseliş yapar. 'Haykırdı Çıktı Meşeden' şeklindeki dizinin bu şekilde bir seyirle yapılandırılması, kahramanın ansızın çıkışıyla örtüştürülmesi işlevi görür. Başka bir deyişle kahramanın haykırışı, yükselen bir motifle işlenir.

Şekil 2: Ezgiden ikinci kesit.

Ezginin devamı yiğitleme hissiyatı çerçevesinde ilerler. Burada dikkat çekici bir nokta ise 'Yar ey' şeklinde ifade edilen kısımdır. Notadaki hece bölümlendirmesinde 'rey' şeklinde yazılsa da 'ey' biçimindeki seslenme sözü, 'mi' sesinde karar kılınarak mevcut ölçü etrafında birkaç kez tekrarlanarak haykırarak meşeden çıkan kahramanın atının ritmik koşusuna ayak uydurur. Yine burada çoğu vokal örneğinde 'yar eyyy' bölümünün koro olarak seslendirilmesi de türküyü epik bir karakter katar; koçaklama etkisine akıcılık sağlar. Coşkunluğun ikinci zirve noktası oluşturulur.

Şekil 3: Ezgiden üçüncü kesit.

Bu koçaklama türküsünde yukarıdaki analizler, ikinci ve üçüncü dörtlükler için de söz konusudur. Bu doğrultuda inici seyirle ama epik coşku bitirilmeden, parça parça azaltılarak, anlatı biraz daha dramatik bir eksene kayar. Ayvaz Bu Gelen Bu Gelen dizeleriyle dile getirilen ve bitirilen her dörtlük, türküde Köroğlu tarafından anlatılan kahramanın karşılama/karşılaşma, fark etme/tanıma anını ifade eden bir söz kalıbı şeklinde vurgulanır. Her dörtlük sonunda yinelenen bu ifade kalıbı melodik akışı güçlendiren ve dinleyiciye kahramana karşı yakınlık hissi veren işlevdedir. Türkünün başında nitelikleri sayılarak *fiilen sahneye çıkarılan kahraman*, son dizelerde ise adı zikredilerek özel bir karaktere büründürülür. Bu

doğrultuda Köroğlu'nun 'sadık yoldaşı-kan kardaşı' Ayvaz, epik bir kahraman olarak anlatı içerisinde konumlandırılır. Bu doğrultuda türkü, sonlandırılır.

YouTube adlı sosyal paylaşım sitesinde yer alan verilere göre türkünün *Erol Köker, Armağan Elçi, Cemallettin Turan, Selma Geçer, Kazım Birlik* ve *Zara* gibi çok sayıda isim tarafından seslendirildiği görülmektedir (URL-3). Bunlar arasında koro⁶ ve solo söyleyişler vardır. *Kazım Birlik*'in söyleyişinde türkünün adı "Bu Gelen"dir. Türkü giriş ve bağlayıcı ara söz olan "Heeeeeyyy" nidasıyla başlamaktadır. Bu söyleyiş, notaya alınan kayıttan birtakım farklılıklar içermektedir. Türkünün girişine bir dörtlük ilave edilmiş ve bazı kelimeler değiştirilmiştir. Toplamda 4 dörtlük olan türküyü ilave edilen ilk dörtlük aşağıda verilmiştir (URL-4):

Nigar Hanım sana deyim
Ayvaz bu gelen bu gelen (Heeeeeyyyyy)
Üstündeki polat geyim
Ayvaz bu gelen bu gelen (Vay bu gelen vay bu gelen)

Bu söyleyişe göre türkünün diğer dörtlükleri notaya alınan sözlerle uyum içindedir. Türkünün notaya alınan sözlerine göre ikinci dörtlükte yer alan "*Arap atın üstündedir*" dizesi burada "*Kara kaytağ üstündedir*" şeklindedir. Yine türkünün üçüncü dörtlüğünde yer alan "*Han dönem akıtma yaşı*" dizesi burada "*Han Nigar akıtma yaşı*" şeklinde yer almaktadır⁷ (URL-4).

Türküyü, Türk Halk Müziği Sanatçısı *Zara*, 2002 yılında piyasaya çıkan "Misafir" adlı albümünde seslendirmiştir (URL-6). *Zara*'nın söyleyişinde türküdeki ritmin tekrarlar yoluyla sağlandığı görülmektedir. Ayrıca türkünün aslında yer alan "Yâr ey" nidasının "Yâr, yâr, yâr, ey" şeklinde telaffuz edildiği görülmektedir. Örnek vermek gerekirse ilk dörtlüğün seslendirilmesi şöyledir:

Haykırdı çıktı meşeden
Haykırdı çıktı meşeden
Gün tutuldu temaşadan
Yâr, yâr, yâr, ey

Hiç korkmaz beyden, paşadan
Hiç korkmaz beyden, paşadan
Ayvaz bu gelen, bu gelen
Vay bu gelen, vay bu gelen

Hiç korkmaz beyden, paşadan
Hiç korkmaz beyden, paşadan
Ayvaz bu gelen, bu gelen
Vay bu gelen, vay bu gelen

Türkünün son dörtlüğü okunduktan sonra bağlantı kısmı iki kez tekrarlanır. Daha sonra ilk dörtlüğün üçüncü dizesinin eklenmesiyle sonuncu bir bağlantı dörtlüğü daha okunur:

Han dönem akıtma yaşı
Yanar yüreğimin başı (Yâr, yâr, yâr, ey)

⁶ Koro söyleyiş örneği için ayrıca bakınız: (URL-2)

⁷ EskiDevir isimli Youtube kanalında türkünün eksik derlendiği ve doğrusunun *Kazım Birlik* icrası olduğu iddia edilmiş ancak bu iddiaya bir âşık icrası (Âşık Günay Yıldız) dışında bir kanıt sunulmamıştır (URL-4). Âşığa ait söz konusu kayıt dinlendiğinde söyleyişte birtakım farklılıkların olduğu ve türkünün icra anında yorumlandığı söylenebilir (URL-5). Bu, folklor ürünlerinde oldukça sık görülen, icra ortamı ve icracıdan kaynaklı bir *çeşitlenme*'dir. Dolayısıyla, folklor ürünleri olan yaratımlar için "doğru ya da yanlış" tanımları uygun değildir. Belli bir bağlama dayanan folklor yaratımları eşsiz ve biriciktir. Ayrıca bakınız: (Çobanoğlu, 2005).

Köroğlu'nun kan kardaşı
Ayvaz bu gelen, bu gelen (Vay bu gelen, vay bu gelen)

Köroğlu'nun kan kardaşı
Köroğlu'nun kan kardaşı
Ayvaz bu gelen, bu gelen
Vay bu gelen, vay bu gelen

Hiç korkmaz beyden, paşadan
Köroğlu'nun kan kardaşı
Ayvaz bu gelen, bu gelen
Vay bu gelen, vay bu gelen

Türk halk müziğinin önemli kaynaklarından biri durumda olan âşık ezgileri arasında Köroğlu'na bağlanan birçok türkü vardır. Bunlar arasında doğrudan Köroğlu'nu anlatan türküler yanında Nigar Hanım'ı, yardımcı tipleri ve Kırat'ı ele alan türküler de vardır. Yardımcı tiplerden özellikle Ayvaz, Köse Kenan ve Kızıroğlu Mustafa Bey için söylenen türkülerin varlığı bilinmektedir. Köroğlu türkülerinin halk tarafından çok sevilmesi geleneğin icra töresini de etkilemiştir. Âşık fasıllarında Köroğlu ezgilerinin okunması gelenek haline gelmiştir (Kaya, 2018; Yakıcı, 2013). Doğu Anadolu âşık fasıllarının kapanış bölümünde, fasıla katılan âşıklar hep birlikte genellikle Köroğlu'nun bir kocaklamasını söyler ve program böylece sona erer (Artun, 2012). Köroğlu'nun fasıla katılan âşıklardan bir türkü beklediği rivayet edilmektedir (Yıldırım, 1998; Boratav, 2012).

Doğu Anadolu âşıklık geleneği çevrelerinde ve Azerbaycan'da icra edilen farklı ezgilere sahip koçaklamalar, Köroğlu makamları şeklinde adlandırılmaktadır. Bu makamlar şunlardır: "Basma Köroğlu, Atüstü Köroğlu, Atlı Köroğlu, Köroğlu Kaytağı, Döşeme Köroğlu, Köroğlu Dübeyti, Köroğlu Borusu, Köroğlu Muhammesi, Köroğlu Şahseveni, Mısıri, Rövseni, Sürütme Köroğlu, Terse Gereyli, Tebil Cengi, Çortay Köroğlu" (Kaya, 2010, s. 447-448). Âşıklar ve saz şairleri, hikâye anlatımında coşkuyu zirveye çıkarmak için zaman zaman ezgili parçalar okumaktadır. Doğan Kaya bunların da "kaba Köroğlu, sert Köroğlu, Köroğlu güzellemesi, Köroğlu cenkleme, Köroğlu koçaklaması" (Kaya, 2010, s. 448) gibi adlarla birbirinden ayrıldığını belirtmektedir.

Mevcut veriler ışığında Ayvaz'a bağlı olarak anlatılan ya da söylenen çeşitli Köroğlu kolları ve türkülerinin varlığı bilinmektedir. Ancak bu çalışma kapsamında incelenen türkünün günümüzde söylendiği şekliyle Köroğlu'na ait bir hikâyede yer alıp almadığını bil(e)miyoruz. Türkünün sözleri bu yönde bir yorum yapılmasını güçlendirmektedir. Bu bakımdan bu türkü, Köroğlu'nun Ayvaz'a bağlı olan kollarından birine ait olabilir. Ayrıca Artvin yöresinde iki farklı Köroğlu rivayetinin kayda geçmiş olması bunlardan başka rivayet ve anlatının olma ihtimalini güçlü kılmaktadır⁸. Ancak iki Köroğlu rivayetinin günümüze ulaşmış olması, eğer varsa Ayvaz'a bağlanan bir kolun "nerede olduğunu" ya da "neden kayda alınmadığını" da düşündürmektedir. Bu bakımdan "Haykırdı Çıktı Meşeden" adlı bu türkünün geçmişte Köroğlu-Ayvaz koluna ait olduğunu ancak bu, aradan geçen zamanla hikâyesinin unutulduğunu ve yalnızca sözleriyle ezgisinin günümüze ulaşabildiğini de düşündürmektedir. Bu, sözlü gelenekte oldukça sık yaşanan bir durumdur. Bir hikâyede öne çıkan bölümler ya da bir türkü sadece metinleriyle yaşatılırken onu içeren bağlam unutulur. Diğer bir deyişle türkünün geçmişte bir Köroğlu-Ayvaz koluna bağlı olduğu ancak zamanla bağlamından koparak bağımsız bir icra unsuruna dönüşmüş olması da güçlü bir ihtimaldir. Diğer taraftan yörede âşıklık geleneğinin güçlü olması türkünün ortaya çıkışıyla ilgili başka ihtimalleri de öne çıkarmaktadır. Bu ihtimallerden biri de bu türkünün bir ozan ya da âşık tarafından Köroğlu-Ayvaz anlatmalarından ayrı olarak yorumlanmasıdır. Dolayısıyla türkü, Ayvaz'ın mevcut anlatılardaki önemi dikkate alınarak icra edilmiş olabilir. Bir diğer ihtimal de şudur:

⁸ Artvin'de Köroğlu anlatmaları dışında başka folklorik yaratımlar da bulunmaktadır. Yusufeli ilçesinde davul-zurna ile tek erkeğe mahsus Köroğlu Oyunu adlı bir halk dansı oynanmaktadır (Gâzimişâl, 1997). Yine Yusufeli ilçesinde Karakucak Güreşleri yapılacağı zaman pehlivanları meydana davet etmek, yüreklendirmek ve güreş esnasında coşturmak için Köroğlu havaları çalınmaktadır (URL-7).

Âşıklar repertuarlarında yer alan *usta malı* türkülerden hareketle yeni türküler yaratabilirler. Bu durumda türkünün sabit bir çekirdek formu (iskeleti) bulunmaktadır. Farklılıklar söyleyenin ilgi ve zevklerine bağlı olan daha ziyade yardımcı unsurlarla ilgilidir. Böylece âşıklar tarafından çoğu zaman farkında olmadan bir türkünün varyantı yaratılmış olur (Günay, 2011). Dolayısıyla bu türkü, Köroğlu geleneğini bilen bir âşığın yaratıcılığının bir sonucu olarak ortaya çıkmış ve zamanla anonimleşmiş olabilir. Türkü tematik açıdan incelendiğinde bu yönde bir çıkarım yapmanın da mümkün olduğu görülmektedir.

Türkünün yaratım koşullarıyla ilgili bir başka değerlendirmemiz de şu şekildedir. Köroğlu ve kollarının Türk dünyasında ve Anadolu'nun birçok bölgesinde canlı bir geleneğe dönüşmüş olması "yerelleştirme" düşüncesini de öne çıkarmaktadır. Her ne kadar Köroğlu'nun Artvin rivayetleri kayda geçmiş olsa da bu türkü başka bir yörede (Sivas, Tokat, Bolu; Azerbaycan vd.) icra edilen Köroğlu-Ayvaz anlatmasına dayanmakla birlikte Artvin icrasında yerel motiflerle yeni bir kompozisyonda teşekkül etmiş olabilir. Bu durumda Ayvaz'a bağlanan ortak motifleri içeren anlatmaların bilinmesine rağmen *yerel icra biçimi* türkünün herhangi bir hikayenin parçası olup olmadığının ayırt edilmesini de imkânsız kılmaktadır⁹.

⁹ Köroğlu anlatmalarının birçoğunda Ayvaz'la ilgili şiirler yer almaktadır. Ancak bunlar içinde Paris nüshasında beşinci mecliste yer alan ve 3+1 dörtlükten oluşan sekiz heceli şiir dikkat çekicidir. Bu Köroğlu şiiri de "Ayvaz Güzellemesi"dir. Şiirin ayağı "Ayvaz bu gelendir, gelen" şeklindedir. Şiirin ayağı bu makalede incelenen "Haykırdı çıktı meşeden" isimli türkünün ayağı ile aynıdır.

Canım atəşə yaxgînən
Eyvaz bu gələndü, gələn
Yarım, bir qeyit baxgînən
Eyvaz bu gələndü, gələn

Hazaran qalxa qolunda
Qəndi şəkəri dilində
Dəlilər sağ- solunda
Eyvaz bu gələndü, gələn

Eyvazım on dörd yaşında
Qüdrət qələmi qasında
Durna telləri başında,
Eyvaz bu gələndü, gələn

Getdi dağların dumanı
Haqq yox eyləsin yamanı
Koroğlunun din-imanı
Eyvaz bu gələndü, gələn" (Abbasi, 2005, s. 88).

Yine, M. Fuad Köprülü'nün *Saz Şairleri I-V* adlı eserinde Köroğlu'na ait şiirler arasında altı dörtlükten oluşan 8 heceli bir şiir vardır. *Ayvaz Güzellemesi* sayabileceğimiz bu şiirin ayağı da "... Ayvaz Geliyor" redifiyle kurulmuştur. Örnek olması için iki dörtlük verilmiştir, şiir için kaynağa bakınız:

Yol virin dumanlı dağlar
Aşmaya Ayvaz geliyor
Çağlasın soğuk pınarlar
İçmeye Ayvaz geliyor
...
Köroğlu der ki tayalar
Atlımız hayvan kovalar
Sarptaki yalçın kayalar

Türkünün kaynağı konusundaki bir diğer çıkarımımız da derlemci ya da kaynak kişi etkisi şeklindedir. Bu türkünün kayda alındığı zamanda bağlamın derlenmemiş olması, türküyü bilen ya da icra eden kaynak kişiye türküyü "nereden öğrendiği", "kendisine ait olup olmadığı" gibi soruların yöneltilmemiş olması veya bu kayıtların derleme ve nota süreçlerine aktarılmamış olması da türkünün kaynağı konusundaki problemlerin çözülmesini zorlaştırmaktadır. Burada kaynak kişinin hikâyeyi bilmediği ya da derleyicilerin sadece türkü sözlerini ve ezgiyi derleme göreviyle saha araştırması yapma ihtimalini de öne çıkarmaktadır. Yani türkünün bir hikâyesinin ve bağlamının olduğu ancak derleme sürecinde bunların kayıtlar altına alınmadığı/atlandığı çıkarımı da güçlü bir ihtimaldir.

Buraya kadar öne sürdüğümüz ihtimallerden çıkarılabilecek ortak sonuç şu şekilde özetlenebilir. Köroğlu ve çevresinde şöhret sahibi olan tipler, Anadolu'nun birçok bölgesinde asıl anlatıdan (bir hikâye) bağımsız olarak bir karaktere dönüşüp anlatı bağlamının dışında da temsil edilmektedir. Bu bakımdan söz konusu türkünün kökenini/kaynağını/bağlamını kesin bir yargıyla ifade etme arayışı yanında, onu sözlü kültürün yaratım olanaklarının en iyi şekilde kullanıldığı folklorik bir ürün olduğu şeklindeki bir değerlendirmenin daha isabetli olacağı kanaatindeyiz.

Sonuç

Bu makalede Köroğlu kültürel belleğinin bir yansıması olarak değerlendirdiğimiz, Artvin yöresinden derlenen "Haykırdı Çıktı Meşeden" adlı türkü incelenmiştir. Artvin, aşıklık geleneğinin güçlü bir şekilde temsil edildiği şehirlerden biridir. Makalede Artvin çevresinde âşık hikâyeleri arasında Köroğlu ve anlatılarının bulunduğu ve kendine yer bulduğu görülmüştür. Artvinli âşık ve halk şairleri bulundukları coğrafyanın dinleyicisine birçok anlatı yanında Köroğlu hikâyelerini anlatmışlar ve deyişlerini söylemişlerdir. Bu kapsamda Artvin'de anlatılan iki rivayet incelenmiş, kısaca Köroğlu anlatılarıyla ilişkilendirilmiştir. Ancak kayda geçen bu iki rivayette de incelediğimiz türküyü ait bir kayda rastlanmamıştır. Bir sözlü kültür ürünü olan türkünün yaratım koşulları tam olarak tespit edilememekle birlikte şu çıkarımlar yapılabilir:

1. Türkü Köroğlu tarzını yansıtan bir şiir ve ezgi yapısına sahiptir.
2. İncelenen türkü, Köroğlu destan ve hikâyelerinin önemli bir yardımcı tipi Ayvaz'ı, ona duyulan hayranlığı ve güveni işlemektedir. Bir Köroğlu türküsü olan "Haykırdı Çıktı Meşeden" Ayvaz tipinin övüldüğü klasik bir koçaklamadır. Türkü, Ayvaz'ın heybetini, güzelliğini, cesaretini ve düşmana gözdağı vermesini anlatmaktadır. Türküde, Köroğlu ile Ayvaz ilişkisi, "Köroğlu'nun kan kardaşı" ifadesiyle vurgulanmıştır. Köroğlu'nun anlatılarda adından sıklıkla bahsettiği bir tip olan Ayvaz'a ilişkin birçok şiirinin olduğu bilinmektedir. Bu şiirler arasında adı geçen türkünün konumunun ne olduğu makalede ortaya konulmaya çalışılmıştır.
3. Türk halk müziği çevrelerinde ve repertuarda Ayvaz'a ilişkin çeşitli ezgiler mevcuttur. "Haykırdı Çıktı Meşeden" türküsü de bunlardan biridir. Köroğlu'nun Paris rivayetinde yer alan bir şiirin biçim olarak ve şiir ayağı bakımından bu türküyü benzediği görülmüştür. Yine makalede değinildiği gibi "...Ayvaz geliyor" redifli başka bir şiirin daha olduğu bilinmektedir. Ancak yapılan tematik incelemede bu şiirlerin nazım türü bakımından güzelleme olduğu görülmüştür. Her iki şiirin de Ayvaz'a yazılan güzellmeler arasında yer alması ve sadece nazım biçimi ile şiir ayağı bakımından (iskelet) benzemesi "*usta malı deyişlerin icradan kaynaklı yorumlanması*" şeklinde de açıklanabilir.
4. Sözlü kültür ortamında icra edilen folklor ürünlerinin farklı bağlamlarda varyant ve versiyonlar yarattığı gerçeği bilinmektedir. Buna göre Artvinli bir âşığın Köroğlu geleneğine ve repertuarına uygun şekilde bir Ayvaz koçaklaması yarattığı düşünülebilir. Bu koçaklama özü itibarıyla folklorik bir yaratımdır ve yerelleştirmedir. Aradan geçen zamanla bu türkü anonimleşmiştir. Yine bu türkü, yörede dinleyiciler tarafından çok beğenilmiş ve farklı icracıların repertuarında kendine yer bulmuştur. Cevri

Yastılın Ayvaz geliyor (Köprülü, 2004, s. 99-100).

Not: Köroğlu anlatımlarında Ayvaz'ı anlatan örnekler için ayrıca bakınız (Güneş, 2003).

Altıntaş'tan alınan türkünün icra ve aktarım serüveni de bu şekilde olmalıdır. Dolayısıyla türkü yerel sınırları aşmış ve derlenerek ulusal bellekte kendine yer bulmuştur.

5. Repertuarda Ayvaz türküleri arasında güzellemeler de vardır ancak bunlar makalede işaret edilen diğer şiirler değildir. Ayrıca makalede bu türkünün Artvin'de geçmişte anlatılan ve günümüze ulaşmayan herhangi bir Köroğlu koluna ait olup olmadığı konusu da ele alınmıştır. Türküye kaynak olan Cevri Altıntaş bir âşık/hikâyeci değildir. Onun daha ziyade bir icracı olması, türküye ait muhtemel bir hikâyeye hafızasında yer vermediği sonucunu da ortaya çıkarabilir. Yani ezberleme veya icra sürecinde bağlamın diğer bir deyişle hikâyenin dikkate alınmamış olması da mümkündür. Âşıklık geleneğinin iki rivayet ve başka folklorik unsurlar yarattığı yörede bu güçlü bir ihtimaldir ancak şimdilik bu yönde daha kesin bir çıkarım yapmayı olanaklı kılacak mevcut bir veriye ulaşamamıştır. Bu ihtimaller birlikte değerlendirildiğinde incelenen türkünün yaratımı her ne şekilde olursa olsun, yörede Ayvaz üzerinden Köroğlu anlatmalarını hatırlatan, yaşatan ve aktaran bir yönünün olduğu söylenebilir.

6. Günümüzde icra ortamlarının kültür değişmelerine bağlı olarak dönüşmesi sonucu halk hikâyesi anlatımı büyük oranda sona ermiştir. Ancak Köroğlu, vd. âşıkların türküleri geleneği canlı tutmaya devam etmektedir.

Kaynaklar | References

- Abbaslı, İ. (2005). *Koroğlu, Paris nüsxəsi. Şərq Qərb Nəşriyyat*.
- Aksoy, Ö. A. (1984). *Atasözleri ve deyimler sözlüğü-2: deyimler sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Artun, E. (2012). *Âşıklık geleneği ve âşık edebiyatı, edebiyat tarihi/metinler*. (5. bsm). Karahan Kitapevi.
- Ataman, S. Y. (1951). *Mey. Türk Folklor Araştırmaları*. 1, (18), 277-278.
- Bahadır, S. (2017). Köroğlu'nun Artvin iline bağlı Şavşat rivayeti ve Ardanuç yansımaları. *TÜRK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, 5 (11), 168-181.
- Bahadır, S. ve Meydan, C. (2024). *Âşık Efkârı'den halk hikâyeleri*. Sonçağ Yayıncılık.
- Başgöz, İ. (1986). "Köroğlu Düzeni. *Folklor yazıları içinde* (s. 176-180). Adam Yayıncılık.
- Başgöz, İ. (2014). *İzahlı Türk halk şiiri antolojisi*. Pan Yayıncılık.
- Bayat, F. (2003). *Köroğlu: Şamandan âşık, alptan erene*. Akçağ Yayınları.
- Boratav, P. N. (1984). *Köroğlu destanı*. Adam Yayıncılık.
- Boratav, P. N. (1991). Köroğlu hakkında. *Folklor ve Edebiyat-2 içinde* (s. 229-235). Adam Yayıncılık.
- Boratav, P. N. (1991). Köroğlu kimdir?. *Folklor ve Edebiyat-2 içinde* (s. 236-240). Adam Yayıncılık.
- Boratav, P. N. (2012). *Halk hikâyeleri ve halk hikâyeciliği*. Tarih Vakfı Yayınları.
- Çobanoğlu, Ö. (2005). *Halkbilimi kuramları ve araştırma yöntemleri tarihine giriş*. (3. bsm). Akçağ Yayınları.
- Ekici, M. (2004). *Türk dünyasında Köroğlu*. Akçağ Yayınları.
- Erdener, Y. (2019). *Kars'ta Çobanoğlu Kahvehanesi'ndeki âşık karşılaşmaları*. Yapı Kredi.
- Eren, Z. & Tansever, L. (2020). Mey, balaban ve duduk sazlarının genel olarak incelenmesi ve kültürel perspektifte karşılaştırılması. *Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 3(1), 131-165.
- Ergun, P. (2004). *Türk kültüründe ağaç kültü*. Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Erkan, S. (2012). *Anadolu sahası Köroğlu anlatılarında tema ve ezgi meselesi*. [Doktora Tezi]. Hacettepe Üniversitesi.
- Gâzimişâl, M. R. (1997). *Türk halk oyunları kataloğu-II*. N. Tan & A. Çakır (Haz.). T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Günay, U. (2011). *Türkiye'de âşık tarzı şiir geleneği ve rüya motifi*. Akçağ Yayınları.
- Güneş, A. (2003). *Köroğlu destanının Ayvaz kolu*. [Yüksek Lisans Tezi]. Gazi Üniversitesi
- Kaplan, M., Akalın, M. ve Bali, M. (1973). *Köroğlu destanı*. Behçet Mahir (Anlatan). Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- Karadeniz, B. (2010). *Türkülere giriş, inceleme, biyografi, sözlük, kaynakça*. Karamavi Yayınları.
- Kaya, C. V. (2014). *Ankara Devlet Konservatuvarı'nın halk müziği alan araştırmaları kataloğu*. [Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Teknik Üniversitesi.
- Kaya, D. (2010). *Türk halk edebiyatı terimler sözlüğü*. Akçağ Yayınları
- Kaya, D. (2018). *Köroğlu ve Tokat-Çamlıbel*. Çamlıbel Belediyesi.
- Kaya, D. (2023). *Türk Dünyasında Köroğlu kolları*. Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Köprülü, M. F. (1980). *Türk edebiyatı tarihi*. (2. bsm). Ötüken Neşriyat.
- Köprülü, M. F. (2004). *Saz şâirleri I-V*. (3. Bsm). Akçağ Yayınları.

- Maraşlı, R. (2023). *Bir Köroğlu bir Ayvaz sıra dışı bir aşk öyküsü*. İletişim Yayınları.
- Mirzaoglu, G. (2015). *Halk türküleri*. Akçağ Yayınları.
- Oğuz, M. Öcal. (2007). Folklor: ortak bellek veya paylaşılan deneyim. *Millî Folklor*. 19 (74), 5-8.
- Özdemir, M. (2020). Giresun kültürüne özgü bir halk dansı: Çandır tüfek oyunu. *Gazi Türkiyat*. (26), 145-163.
- Özder, M. Â. (2017). *Artvin folkloru*. S. Bahadır. (Haz.). Yusufeli Belediyesi Yayınları.
- Sümer, F. (1987). Kör Oğlu, Kızır Oğlu Mustafa ve Demirci Oğlu ile ilgili vesikalar. *Türk Dünyası Araştırmaları*. (46), 9-46.
- Taşlıova, M. (2016). *Köroğlu Oltu kolu (inceleme-metinler)*. Akçağ Yayınları.
- TRT Müzik Dairesi Yayınları. (1975). *Haykırdı çıktı meşeden türkü notası*. TRT Müzik Dairesi Yayınları.
- Türk Dil Kurumu, (2011). *Türkçe sözlük*. Ş. H. Akalın vd. (Haz.). (11.bsm). Türk Dil Kurumu Yayınları.
- URL-1. Ayvaz türküleri. (2025). *Repertükül: Repertuar türküleri külliyyatı*. 10 Kasım 2025 tarihinde <https://www.repertukul.com/> adresinden erişilmiştir.
- URL-2. Yıldız, C. vd. (2018). Haykırdı çıktı meşeden. *Metropol Müzik Üretim*. 15 Kasım 2025 tarihinde <https://www.youtube.com/watch?v=MF8uY0apujI> adresinden erişilmiştir.
- URL-3. Haykırdı çıktı meşeden. *YouTube*. 15 Kasım 2025 tarihinde https://www.youtube.com/results?search_query=Haykırdı+çıktı+meşeden adresinden erişilmiştir.
- URL-4. Kazım Birlik. (2023). Bu gelen (Köroğlu). *EskiDevir Youtube kanalı*. 16 Kasım 2025 tarihinde <https://www.youtube.com/watch?v=xZo2IagqHtU> adresinden erişilmiştir.
- URL-5. Âşık Günay Yıldız. (2019). Bu gelen Ayvaz bu gelen (Köroğlu). *ŞerifHamideddin Tektaş Youtube kanalı*. 17 Kasım 2025 tarihinde https://www.youtube.com/watch?v=1iJBcBk6_4Y adresinden erişilmiştir.
- URL-6. Zara. (2023). Haykırdı çıktı meşeden. *Ulus Müzik*. 17 Kasım 2025 tarihinde <https://www.youtube.com/watch?v=8kfExEu8Ngc> adresinden erişilmiştir.
- URL-7. Eski Yusufeli son Karakucak güreşleri davul ve zurnacısı. [Köroğlu havası örnekleri]. *Aşure TV Youtube kanalı*. 25 Kasım 2025 tarihinde <https://www.youtube.com/watch?v=5KzHEbQObcM> adresinden erişilmiştir.
- Yakıcı, A. (2013). *Halk şiirinde türkü*. (2. Bsm). Akçağ Yayınları.
- Yıldırım, D. (1998). *Türk bitiği, araştırma/inceleme yazıları*. Akçağ Yayınları.

Ek-1. Türkünün notası, (2 sayfa).

TRT MÜZİK DAİRESİ YAYINLARI
THM REPERTUAR SIRA NO : 958
İNCELEME TARİHİ : 30/4/1975

YÖRESİ
ŞANSAZ
KİMDEN ALINDIĞI
CEVRİ ALTINTAŞ

SÜRESİ :

(SAZ.....)

HAYKIRDI ÇIKTI MEŞEDEN

DERLEYEN
NİDA TÜFEKÇİ

DERLEME TARİHİ
12/7/1962

NOTAYA ALAN
NİDA TÜFEKÇİ

HAY KIR DI ÇIK DI ME ŞE DEN HAY KIR DI ÇIK DI ME ŞE DEN
A RAP A TIN ÜS TÜN DE DİR A RAP A TIN ÜS TÜN DE DİR
HAN DÖ NEM A KIT MA YA ŞI HAN DÖ NEM A KIT MA YA ŞI

GÜN TU TUL DU TE MÂ ŞA DAN YA REY
E LÂ GÖZ LER MESTİN DE DİR
YA NAR YÜ RE Ğİ MIN BA ŞI

HİÇ KORK MAZ BEY DEN PA ŞA DAN HİÇ KORK MAZ BEY
DÜŞ MAN CA NİN KAS TIN DA DİR DÜŞ MAN CA NİN
KÖ ROĞ LU NUN KAN KAR DA ŞI KÖ ROĞ LU NUN

DEN PA ŞA DAN AY VAZ BU GE LEN BU GE LEN
KAS TIN DA DİR AY VAZ " " " "
KAN KAR DA ŞI AY VAZ " " " "

VAY BU GE LEN VAY BU GE LEN HİÇ KORK MAZ BEY
" " " " " " DÜŞ MAN CA NİN
" " " " " " KÖ ROĞ LU NUN

DEN PA ŞA DAN HİÇ KORK MAZ BEY DEN PA ŞA DAN AY VAZ BU GE
KAS TIN DA DİR DÜŞ MAN CA NİN KAS TIN DA DİR " " " "
KAN KAR DA ŞI KÖ ROĞ LU NUN KAN KAR DA ŞI " " " "

LEN BU GE LEN VAY BU GE LEN
" " " " " " " "

HAYKIRDI ÇIKTI MEŞEDEN
(2)

(1)

HAYKIRDI ÇIKTI MEŞEDEN
GÜN TUTULDU TEMÂŞADAN (Yarey)
HIÇ KORKMAZ BEYDEN PAŞADAN
AYVAZ BU GELEN, BU GELEN, VAY BU GELEN, VAY BU GELEN

(2)

ARAP ATIN ÜSTÜNDEDİR
ELÂ GÖZLER MESTİNDEDİR (Yarey)
DÜŞMAN CANIN KASTINDADIR
AYYAZ BU GELEN, BU GELEN, VAY BU GELEN, VAY BU GELEN

(3)

HAN DÖNEM AKITMA YAŞI
YANAR YÜREĞİMİN BAŞI (Yarey)
KÖROĞLUNUN KAN KARDAŞI
AYVAZ BU GELEN,BU GELEN,VAY BU GELEN,VAY BU GELEN

Ek-2. Makalede yer alan örnekler için hazırlanan karakodlar:

1	<i>Haykırdı Çıktı Meşeden</i> adlı türkünün bütün versiyonları için bakınız:	
2	Zara'nın <i>Haykırdı Çıktı Meşeden</i> yorumu için bakınız:	
3	Kazım Birlik'in <i>Bu gelen (Köroğlu)</i> yorumu için bakınız:	
4	Yusufeli ilçesinde Karakucak Güreşlerinde çalınan <i>Köroğlu havaları</i> için ve kanalın diğer videolarına bakınız:	